

*Г.Я.Сергієнко
(Київ)*

Про принципи періодизації історії українського народу в працях М.С.Грушевського

Періодизація історії українського народу є однією з важливих наукових проблем. Створення Академією наук України 15-томної "Історії українського народу" зумовлює серйозне опрацювання нових концепцій і періодизаційних принципів. У цьому зв'язку фундаментальні наукові праці видатного українського мислителя і вченого; фундатора національної історії України, першого президента незалежної Української Народної Республіки М.С.Грушевського слугують дороговказом ментальності сучасного покоління професійних істориків.

М.С.Грушевський розробив чітку й науково обгрунтовану концепцію походження та історичного поступу українського народу від найдавніших часів до початку ХХ ст. В її основу покладено ідею поступу його державності, "українську ідею" (1).

У відомій праці "Очерк истории украинского народа" історія України обгрунтовано розчленована на чотири періоди.

Початок існування українського народу М.С.Грушевський відносить до сивої давнини. "Порогом історичних часів для українського народу, - писав він, - можна прийняти IV ст. нашої ери, коли ми маємо вже відомості, котрі можемо прикласти спеціально

до нього. До цього часу ми можемо говорити про нього, як про частину слов'янської групи племен..." (2). На думку ученого, "розселення українських племен... співпадає з початком їх історичного життя". Наступні століття підготовлюють "державну організацію, історія якої складає головний зміст *першого періоду* історичного життя українського народу". На певний час українські племена об'єднуються спочатку в Антській державі (4-7 ст.), а пізніше - в Київській державі (9-12 ст.). Остання політична єдність надала "нові спільні риси культурі і суспільним відносинам всього українського населення" (3). Київська Русь стала першою довершеною формою української державності. Таким чином, перший період історії українського народу вкладається в рамки 4-12 століть.

Надалі в 13-15 ст. "завмирає самостійне державне життя в українських землях, і вони входять до складу двох сусідніх держав: Великого князівства Литовського і Королівства Польського. Цей факт відкриває собою *другий перехідний період*" (4). Саме до цього часу відноситься монголо-татарське нашествя на Русь і золотоординське панування на українських землях, а також визвольна боротьба народів України і Білорусі в союзі з народом Литви проти Золотої Орди. В результаті - золотоординське панування було повалене, і українські землі увійшли до складу Литовської і Польської держав.

"Історія боротьби народу з ненависним суспільним і економічним устроєм, що мала на меті повалення його і реформу суспільних відносин відповідно до народних ідеалів громадської справедливості, - пише М.С.Грушевський, - складає зміст *третього періоду*. Боротьба економічного і суспільного характеру поєднується з боротьбою релігійною і національною; завдяки цьому вона захоплює собою небачено широке коло інтересів і проникає зверху донизу всі суспільні класи" (5).

Виключного історичного значення в третьому періоді набула епоха Хмельниччини - визвольна війна під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, що стала "бойовим прапором для віків". "Для українського народу, - підкреслював М.С.Грушевський у праці "Хмельницький і Хмельницщина", - такою епохою була Хмельницщина. Її можна порівняти з значенням реформації для німецького народу, французької революції для Західної Європи. Ми досі чуємо на собі вплив перемін, витворених Хмельницщиною" (6). Ця подія датується ученим 1647-1657 роками: від появи Хмельницького і

його одномудців на Запорозжжі до смерті гетьмана, тобто десятиріччя.

Саме до третього періоду відноситься створення незалежної української держави - Війська Запорозького. М.С.Грушевський зазначає, що в той складний і бурхливий час на Україні "політичний, суспільний і економічний уклад зазнає повної перебудови. Національна свідомість досягає небувалого досі напруження; надзвичайного розвитку набувають релігійні інтереси, що в значній мірі співпадають з національними і навіть покривають їх через це співпадіння. В Західній же Україні, після реакції, прискореними темпами відбувається в попередньому напрямку суспільний і культурний процес. В кінці кінців боротьба програна народом і в Східній Україні, і під всезагальною реакцією стихають в кінці XVIII ст. її останні відгуки" (7).

"Українське відродження" складає *четвертий період* історії українського народу (кінець 18 - початок 20 ст.), коли засвоювалися "прогресивні ідеї сучасного культурного руху". Особливості цього періоду М.С.Грушевський характеризував так: "Засвоєні новою українською інтелігенцією, яка зростала під впливом прогресивних явищ Заходу, вони (ідеї. - Г.С.) синтезуються з національними, політичними і суспільними традиціями бурхливих століть попереднього періоду, і місце старої збройної боротьби заступає боротьба культурна, в ім'я здійснення суспільних і національних ідеалів, що зв'язували в одне ціле маси народу з цією новою інтелігенцією" (8).

Завершену схему періодизації історії українського народу М.С.Грушевський виклав у його кращому історичному творі - "Ілюстрованій історії України", але в дещо відмінному від попереднього вигляді. Тут весь історичний матеріал розчленовано в 6 розділах-періодах: 1. "До заснування київської держави". 2. "Житі держави". 3. "Доба Литовсько-польська". 4. "Доба козацька". 5. "Упадок козаччини і українського житі". 6. "Українське відродження" (9).

Праця М.С.Грушевського над періодизацією історичного процесу в Україні і систематизацією матеріалу дала добрі наслідки; його доробок в цій царині методологічного характеру зберігає цінність до нашого часу.

1. Копиленко О.Л. "Українська ідея" М.Грушевського: історія і сучасність. - К., 1991. - С.183.
2. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. - 2-е издание. - К., 1991. - С.16.
3. Там же.
4. Там же.
5. Там же. - С.17.
6. Грушевський М.С. Хмельницький і Хмельницщина. - 3 політичного життя старої України. - К., 1918. - С.51.
7. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. - С.17.
8. Там же.
9. Грушевський М. Ілюстрована історія України. - Київ-Львів, 1913. - С.5-6.